

Achtergevel van de voormalige toneelzaal van de Sint-Petrusgilde in de Denderstraat (1961).

Verborgen monument?

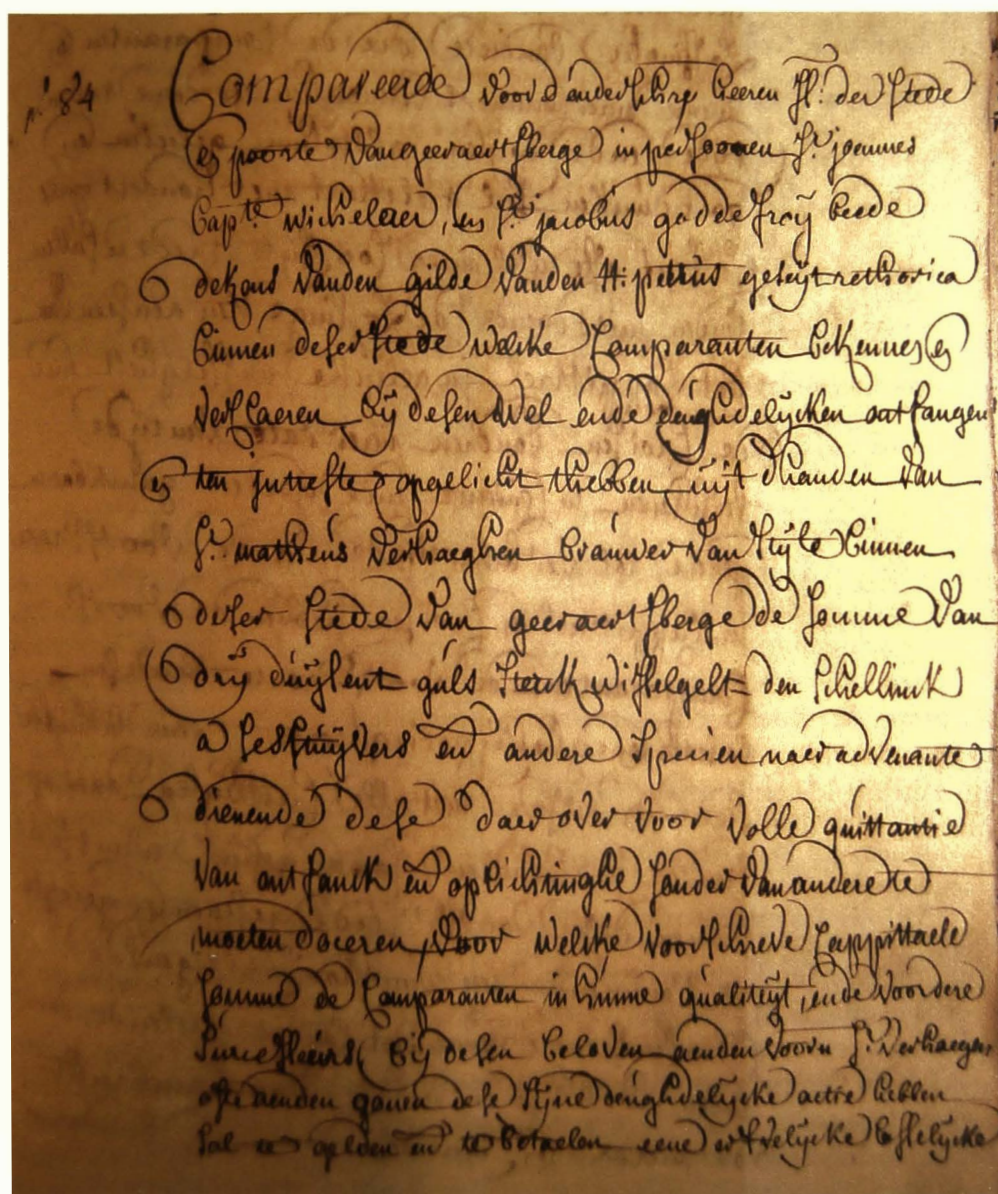
De voormalige toneelzaal van de Sint-Petrusgilde in de Denderstraat te Geraardsbergen

JACQUES DE RO

In de laatste nummers van Gerardimontium hebben we uitgebreid kennis kunnen maken met de Sint-Petrusgilde, ook bekend als de Thaboristen, door de bijdragen van Christ Van Cauwenberge. Deze Geraardsbergse toneelvereniging, opgericht in 1476, blijkt tijdens de 18de eeuw in het bezit van een gildehuis met een eigen toneelzaal in de Denderstraat, dit in de gebouwen, die later bekend staan als Het Groen Kruiske.

Een toneelzaal in de 18de eeuw

Het is naar aanleiding van de honderdjarige viering van de oprichting van een parochiaal centrum in de gebouwen van *Het Groen Kruiske*, dat M. Van Kerckhoven in 1976 start met een onderzoek naar de eigendomsgeschiedenis. Dit resulteert in de publicatie van zijn werk *Het Groen Kruiske en zijn verleden vanaf 1757*. Volgens deze auteur zou de gilde in dat jaar 1757 eigenaar zijn van een woning, gelegen in de Denderstraat. Eigen onderzoek wijst uit dat al op 11 mei 1754 een akte wordt verleden voor de schepenbank van Geraardsbergen, waarbij brouwer Mattheus Verhaeghe een som van 3.000 gulden leent aan Joannes Baptiste Wicheleer en Jacobus Godfroij in hun hoedanigheid van dekens van de Rederijderskamer van Sint-Pieter, vermoedelijk voor de aankoop van "eene behuysde stede ende erfve, met alle cathijlen (¹) daerop staende te bouwen, soo es gelijck allen tselve binnen deser voorseyde stede gestaen ende gelegen is commende ten voorhoofde tegens de Cloosterstraete genaempt londen paelende van boven het huijs ende erfve van Lambrecht de meter ende sijne kinderen ende beneden mijnheer meerbeeck ende van achter jegens

Tekstfragment van de akte waarin Mattheus Verhaeghe 'braúwer van stijle' 3.000 gulden leent aan de Sint-Petrusgilde (11 mei 1754).

(¹) Het woord *cathijl* (ook *kateil*, *cateyl*, *cateel*) betekent 'huisraad, roerend goed' en is (evenals het Engels *cattle*) ontleend aan het Oudnoordfrans (Picardisch) *catel*, uit Middellatijn *cap(i)tale* 'roerende have'. Oorspronkelijk als rechtsterm onder het leenstelsel en in toepassing als benaming voor levende have: vee (vergelijk met *cattle*).

De voorgevel van 'Het Groen Kruis' in de Denderstraat net voor de transformatie in 1982. Behalve een wijziging in 1833, moet deze er decennialang zo uitgezien hebben. (Foto Richard Borremans)

d'erfve van joseph Le bruck". De gildebroeders moeten de lening aflossen met een jaarlijks bedrag van 120 gulden over een termijn van 25 jaar. Verhaeghe, die ook de bierleverancier is van de gilde, treedt zelf een jaar later, op 10 april 1755, toe tot de Sint-Petrusgilde en is prince van de confrérie in 1768 tot zijn overlijden in 1776.

Over de voorgeschiedenis van de site is niets bekend. Hierbij zou de koopakte enig licht kunnen werpen op de vroegere eigenaar(s) en/of bewoner(s) van het pand. Uit deze periode zijn enkel de minuten van de Geraardsbergse notaris Jacques Van Lierde - zijn vader, notaris Arnold Van Lierde, is overigens gildelid sinds juli 1673 - bewaard geble-

ven. Ons onderzoek in die richting heeft echter niets opgeleverd.

Waarom de gilde zich in 1754 zwaar in de schulden steekt om een eigendom te verwerven, heeft wellicht te maken met de problemen die twee jaar eerder zijn gerezen met de magistraat. De gildekamer bevindt zich sinds *"drij hondert jaeren in gerustighe deugdelijcke ende gerechtige possessie"* in het stadhuis, maar in juni 1752 komt hierin verandering wanneer op vraag van de magistraat twee kruisvensters van de kamer worden dichtgemetseld en de trap die er naartoe leidt afgebroken wordt. De hele transformatie heeft vermoedelijk te maken met de verbouwing dat jaar van het stadhuis in Lodelijk XVI stijl. Noodgedwongen moeten

de gildebroeders vergaderen in het lokaal van de Sint-Andriesgilde boven de Buizemontpoort. Kosten noch moeite worden door hen gespaard om een rechtszaak aan te spannen bij de Raad van Vlaanderen tegen het stadsbestuur. Maar al een jaar later, op 24 november 1753, wil de magistraat *"de ammosityten met t' ghilde van rhetorica"* beëindigen door voor de gildebroeders te zorgen voor *"eene bequame plaetse, ofte wel dat sy sauden blyven occuperen in plaetse van boven schepenen caemer boven de sale"* en daar *"(...) te doen maeken eenen theater op de actuele rhetorica caemer het wel met cleenen oncost can geschreden en eene der manifickste plaetse saude syn als men op vele andere plaetsen can vinden tot uytwerkinge van acteren door d'eene ofte d'andere te verthoonen (...)".* De Rederijkers moeten op dit voorstel zijn ingegaan want nog datzelfde jaar vergaderen ze opnieuw in het stadhuis. ⁽²⁾

Hebben deze moeilijkheden de gilde hoe dan ook ertoe aangezet zich vooralsnog te verzekeren van een eigen stek en niet langer afhankelijk te zijn van het goedgevoelen van de bewindslieden? Het onroerend goed in de Denderstraat beslaat een oppervlakte van 21 bunder of circa 650 m². De aanzienlijk geleende som van 3.000 gulden veronderstelt dat het om meer gaat dan de aankoop van een gewoon rijhuis met tuin. Ook het achtergelegen pand haaks op de woning zal ervoor gezorgd hebben dat de koopprijs eerder aan de hoge kant ligt. Al op 24, 25 en 26 augustus 1754 voert de gilde *"Op hunne Nieuw-gebouwde Toneel plaetse"* een toneelstuk op, wat veronderstelt dat het verworven goed intussen is omgebouwd tot theaterzaal.

Het verwerven van het nieuwe gildehuis annex toneelzaal zorgt echter onverwachts voor extra kosten. Wanneer op 18 mei 1757

⁽²⁾ RAG (Rijksarchief Gent), OGA (oud Gemeentelijk Archief) Ger, nr. 52, resoluties van 20 juli 1752 en 24 oktober 1753.

Zicht op de eetzaal van 'Het Groen Kruiske' tijdens W.O. I. De precieze locatie blijft een discussiepunt.

amortisatie wordt verkregen voor het *"in de besittinge ende genietinge van sekeren bouw ende erve in de den-derstraete"*, heeft het nieuwe edict van 15 september 1753 (¹), omdat het goed *"raekende de ongeoorloofde acquisities der doode handen"*, tot gevolg dat een contributie van 628 gulden 11 stuivers 8 denieren aan de keizerlijke belastingdienst moet betaald worden.

Tijdens de volgende decennia worden er op deze plaats regelmatig toneelstukken opgevoerd, maar M. Van Kerkhoven is hierin niet echt duidelijk of deze nu doorgaan in het gildehuis dan wel in de toneelzaal, die hij later aanhaalt. Op 12 januari

1761 wordt beslist het schotelhuis om te bouwen tot kleedkamer voor de spelers: *"van te maecten eene kamer, van het schotelhuijs tot gerief van de speelders, om hun te kleeden en te ontkleeden, als sij eenige actie ofte spel komen te vertoonen (...)"*. Vanaf de jaren 1780 leidt de gilde echter een kwijnend bestaan en is de financiële toestand weinig bemoedigend. Op 21 oktober 1783 wordt men verplicht *"te verpachten het voorhuijs, tot eene herberge alsmede de groote gilde camer met den hove"* aan Josephus vandeputten voor de jaarlijkse huursom van 184 gulden. (²)

Het langgerekt bakstenen gebouw (³), dat zich bevindt achter en haaks op de brede rijwoning, doet door

zijn constructie sterk denken aan een kapel, maar is dus vermoedelijk door de gildebroeders tijdens de 18de eeuw gebruikt als toneelzaal. (⁴) De rechthoekige plattegrond is duidelijk waarneembaar op de Kabinetskaart van graaf J. de Ferraris uit 1771-1778. Wanneer en door wie dit voor de straat verborgen gebouw is opgericht, welke de opeenvolgende eigenaars en wisselende functies tijdens het ancien régime geweest zijn, blijven onbeantwoorde vragen. Volgens architect Dirk Boncquet, directeur van de Dienst Monumentenzorg en Architectuur te Gent, dateert het gebouw vermoedelijk uit de tweede helft van de 16de eeuw of de vroege 17de eeuw, maar echte zekerheid kan slechts verkre-

(¹) De accumulatie van onroerend bezit in de loop der eeuwen door abdijen en kloosters bezorgt de religieuzen een sterke politieke machtsbasis. Deze wordt echter afgedaan als 'dode hand' (main morte) omdat deze eigendommen binnen de congregaties niet meer in het economisch ruilverkeer terechtkomen. Het edict van 15 september 1753 wil hierin verandering brengen door toelatingsvoorwaarden en belastingen op te leggen. Ook de gilden vallen onder dit edict.

(²) PRIVEARCHIEF SINT-PIETER VREUGD EN DEUGD, *Resolutie Boeck van Sinte Pieters gilde geseyt thaboristen binnen de Keijserlijke Stadt van geraertsberghe* uit 1757 met verslagen van 13 februari 1713 (dubbels) tot 2 maart 1828 (*Resolutieboek* 1757).

(³) GHA (Geraardsbergs Heemkundig Archief), *Bouwdossier "Clubhuis van de K.S.A."* 1960-1962: de breedte van het gebouw is 8,78 meter. Volgens de plannen van architect Richard Borremans van 28 oktober 1981 zijn de afmetingen: 17,69 x 10,05 meter.

(⁴) M. VAN KERKHOVEN, *Het Groen Kruiske en zijn verleden vanaf 1757*, Geraardsbergen, 1977, p. 4-6.

Maaltijden voor de vluchtelingen
Vooraan een onzer vluchtelingen
Achteraan Paul Cromphaut

De eetzaal van 'Het Groen Kruiske' tijdens W.O. I. Deze foto is genomen van op het podium.

gen worden door onderzoek van een aantal bouwelementen zoals het metselwerk (formaat bakstenen), de gebruikte ankers, de balkenroosteringen en/of spanten...enz..⁽⁷⁾ Tijdens verbouwingswerken wordt door werklieden van Frans Waterinckx een bouwdatum gevonden. Op 12 januari 1962 schrijft hij naar E.H. D'Hollander: "Bij het leggen van slaghout in beton hebben we boven de ingangseur de steen gevonden met de datum 1754. Ik weet niet dat die er uitgenomen geweest is, dat ik nog bevel gegeven heb hem terug te doen metsen, maar of het gedaan geweest is, daar twijfel ik aan". Het jaartal 1754 kan dubbel geïnterpreteerd worden: gaat het hier om de transformatie van het gebouw tot een toneelzaal dan wel

om nieuwbouw? ⁽⁸⁾

Nadat in 1794 de stad in Franse handen valt, wordt de Sint-Petrusgilde afgeschaft, maar haar eigendom in de Denderstraat wordt niet als nationaal goed verkocht. Op 8 januari 1797 (19 Nivose jaar V) dwingt de Franse bezetter een eerste oorlogsschatting af bij alle eigenaars van onroerende goederen in de stad. De woning nr. 1037 in de Dender ende Kloosterstraete staat nog op naam van de Gilde van Rhetorica genaempt Londen ⁽⁹⁾ en wordt belast met 12 ponden. De eerste bevolkingstelling van 2 oktober 1795 (10 vendémiaire jaar IV) leert ons dat schilder François De Gernier (1741-1815) op dit adres gehuisvest is. Hij woont er

met zijn echtgenote Marie Jeanne Schallée, hun twee dochters Thérèse (24) ⁽¹⁰⁾, Jeanne (18), hun zoon Philippe (16) en nog een kind jonger dan twaalf jaar. ⁽¹¹⁾ De Gernier is, net als zijn vader Emanuel, sinds 1786 aangesloten bij de Sint-Adriaansgilde, waarmee de Thaboristen geregeld in de clinch liggen. Toch vinden we hem voor het eerst op 9 maart 1795 als griffier van de Rederijkerskamer van Sint-Petrus, maar zijn eigenlijke toetreding dateert volgens het ledenboek pas van 13 maart 1796. Of hij op dat ogenblik de gebouwen in de Denderstraat huurt of er als huisbewaarder fungeert, is niet duidelijk. De Franse machthebber laat er al vrij snel opnieuw toeloopvoeringen toe: op 3 april 1797

⁽⁷⁾ E-mail van architect Dirk Boncquet van 10 oktober 2011.

⁽⁸⁾ DASB (Decanaal Archief Sint-Bartholomeus), nr. 862.

⁽⁹⁾ Het woord *Londen* vinden we al terug in akten uit 1754. Gaat het hier om een huisnaam of de naam van een herberg?

⁽¹⁰⁾ Thérèse De Gernier sluit zich aan bij de Sint-Petrusgilde op 8 juli 1838. haar echtgenoot Adriaen De Bolster is gildebroeder sedert augustus 1833.

⁽¹¹⁾ RABW (Rijksarchief Beveren-Waas), *Scheldedepartement*, nr. 6091.

wordt het treurspel *De passie Christi* gebracht. Ook de volgende decennia zullen er de voorstellingen ongestoord kunnen doorgaan.

In 1832 beslist de gilde, om onbekende redenen, haar gildehuis en afhankelijkheden in de Denderstraat van de hand te doen. De laatste bewoners zijn Thérèse De Gernier met haar echtgenoot Adriaan De Bolster, die er een herberg openhoudt ⁽¹²⁾. De kopers zijn Karel Danssaert (1805-1877), onderpastoor van de Sint-Bartholomeusparochie en Vitalis Berchmans (1807-1879), onderpastoor van Viane. In 1833 krijgen ze de toestemming van het stadsbestuur om wijzigingen aan te brengen aan de straatgevel. In het werk van M. Van Kerckhoven vernemen we dat de gebouwen nadien nog dienst doen als tehuis voor weesjongens (1836-1863), als tekenacademie (vanaf 1864) en als muziekschool (1884).

Op 30 oktober 1876 wordt de nieuwe eigenaar de *Parochiale Werken*, in 1922 omgevormd tot vzw *Parochiale Werken van Sint Bartholomeus*. Decennialang zal deze plaats fungeren als een centrum voor parochiaal leven. De voormalige toneelzaal van de Sint-Petrusgilde krijgt in deze periode een restauratie- en aankledingsfase in neogotische stijl en wordt omgebouwd tot kapel ⁽¹³⁾, waar de *Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw* tot haar verdwijning medio jaren 1960 regelmatig vergadert.

'Het Groen Kruiske'

Tijdens de Eerste Wereldoorlog raken volgens M. Van Kerckhoven de lokalen in de Denderstraat bekend als *Het Groen Kruiske*. Al in december 1914 wordt er onder impuls van deken Karel Smet gestart met het verlenen van goedkope middagmalen aan de noodlijdende bevolking.

Onlangs zijn uit een familiearchief twee foto's opgedoken waarop we de eetzaal zien waar de maaltijden worden verstrekt. De opnames zijn gebeurd op verschillende tijdstippen. Op de ene foto zien we links de mannen en kinderen aan een lange tafel, rechts de vrouwen. Het tweede beeld toont ons vooral vrouwen en kinderen, gezeten voor een gevuld bord. Hier is sprake van 'vluchtelingen'. De zaal huist onmiddellijk onder het dak en moet dienst doen voor allerlei opvoeringen, want op de achtergrond is duidelijk een podium te zien met geschilderde draperieën.

Wat vooral opvalt is de overvloedige decoratie van muren en plafonds. De muurpartijen tussen de ramen zijn versierd met fresco's waarop huiselijke en pastorale taferelen zijn afgebeeld. Maar ook boven het raamwerk, op het bepleisterde plafond en op de draagbalken zijn versieringen aangebracht. Volgens G. Van Bockstaele gaat het hier zeker niet om schilderwerk

van Louis Bert De l'Arbre (1835-1903), behalve misschien de zijwanden links en rechts van het podium. Op de goed zichtbare plaats staat een dame in rijke klederdracht in een met zuiltjes omsierde nis en omgeven door bloemmotieven. In een krullende beweging om haar heen lezen we de spreuk "Wie spreekt die zaait". Volgens Martine Pieteraerens doet dit fresco sterk denken aan het schilderwerk van De l'Arbre in het voormalige Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, terwijl de figuratieve taferelen op de muren meer gelijkenis vertonen met deze in de kerk van Hunnegem. Hoewel het moeilijk is enkel op basis van stijl te zeggen wie deze fresco's heeft ontworpen en/of uitgevoerd, meent zij qua thema's, het neogotisch schilderwerk met de gebruikte sjabloons alsook de periode en de ontstaansgeschiedenis van de site, dat alles wijst in de richting van deze kunstenaar ⁽¹⁴⁾. Louis Bert is een kanthandelaar uit Ninove die zich na zijn huwelijk met Justine De l'Arbre in 1860 te

'Het Groen Kruiske' fungeert sedert 1876 als centrum voor parochiaal leven. Hier musicerende jongeren tijdens de jaren 1950. (foto André Van der Kelen)

⁽¹²⁾ RABW, MGA Ger, nr. 1184; C. VAN CAUWENBERGE, J. DE RO, *Het Ledenboek van de Rederijkerskamer van Sint-Petrus (de Thaboristen) te Geraardsbergen (1634-1845)*, in *Van Cauwenberge-reeks 1* (in voorbereiding), Geraardsbergen, 2012, p. 145: Adriaan De Bolster is gildelid sinds 29 september 1811.

⁽¹³⁾ E-mail van architect Leen Meganck van 14 oktober 2011.

⁽¹⁴⁾ E-mail van Martine Pieteraerens van 19 december 2011.

Deze spitsboogdeur met houtwerk in neogotische stijl geeft toegang tot de Congregatiekapel (1961).

Geraardsbergen vestigt. Tien jaar later wordt hij er bestuurslid van de Kerkraad en voorzitter van het *Bu-reel der Kerkmeesters*. In 1881 wordt hij voorzitter van de Kerkfabriek Sint-Bartholomeus en het is onder zijn bestuur dat de neogotische restauratie plaatsvindt van de hoofdkerk. Bert De l'Arbre is laaiend enthousiast over de vormtaal van de middeleeuwse gotiek, die in die dagen onder impuls van baron Jean Baptiste de Bethune, overal in Vlaanderen ingang vindt. Tijdens de jaren 1880 en 1890 worden onder zijn leiding grote neogotische wandschilderijen aangebracht in het Sint-Catharinacollege, het Onze-Lieve-Vrouwhospitaal, het kerkinterieur en de Paxzaal van de Priorij Hunnegem en het interieur van zijn woning, later bekend als *Hotel Geeraard* in de Lessensestraat. In het werk van M. Pieteraerens en

A. Schrever wordt ook vermeld dat hij de vermoedelijke ontwerper/uitvoerder is van de muurfresco's in de Patronaatszaal van de *Werk-manskring* in de Kleine Karmelietenstraat, in de Congregatiekapel van de Zusters van Sint-Vincentius te Deftinge en in de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk van Sint-Maria-Oudenhove. ⁽¹⁵⁾ In het lijstje vinden we niet de lokalen van *Het Groen Kruiske* terug, maar gezien zijn positie binnen de parochie, is het niet denkbeeldig dat ook hij hier artistiek werk heeft geleverd.

Maar waar moeten we precies de eetzaal met muurfresco's situeren? Volgens architect Richard Borremans uit Nederboelare stond een quasi rechthoekige zaal ⁽¹⁶⁾, achter de vroegere Congregatiekapel met tussenin een koer. Hij herinnert zich nog een muurfresco

met de afbeelding van de heilige Tarcisius. Na jarenlange leegstand heeft men uiteindelijk omstreeks 1982 het gebouw gesloopt om grote herstellingskosten te vermijden. Dat we hier de eetzaal met de beschilderde muurwanden moeten situeren, wordt door Borremans sterk betwijfeld. Zeker één zijmuur had volgens hem geen vensters, noch had de zaal een bepleisterd dakgebinte met versieringen en beschilderde draagbalken. De enige mogelijke locatie binnen *Het Groen Kruiske* die er enigszins mee overeenstemt, is de bovenverdieping van het gebouw langs de straat ⁽¹⁷⁾. Het zaaltje zoals het er vandaag uitziet lijkt doorheen de jaren sterk verbouwd. Zo is de vroegere buitenmuur langs de achterzijde thans een binnenmuur, terwijl het plafond met houten platen is verlaagd. De muuropeningen en het raamwerk zijn op het eerste gezicht opvallend gelijkend op deze van de voorgevel, die in 1982 grondig is verbouwd. Muuronderzoek onder de pleisterlaag zou hierop mogelijks een antwoord kunnen geven.

De Congregatiekapel

Buitenzicht en interieur van de Congregatiekapel zijn ons bekend, dankzij het fotomateriaal uit een bouwdoossier uit 1961. Van december 1960 tot en met april 1962 wordt door de NV *De Dender* uit Geraardsbergen de kapel omgebouwd tot 'clubzaal K.S.A.'. De zichtbare zijgevel met zijn 18de-eeuwse zware kroonlijst telt twaalf hoge spitsboogvensters ⁽¹⁸⁾, telkens twee aan twee op gelijke afstand van elkaar. De spitsboogdeur heeft neogotische allures en verwijst hiermee naar de bouwstijl van het interieur. Muurvlechtingen en een groot spitsboogvenster met zandstenen monelen in de achtergevel wijzen op een oudere kern. Deze bakstenen buitengevel verraadt heel wat verbouwingen uit het verleden zoals de sporen van twee

⁽¹⁵⁾ M. PIETERAERENS, A. SCHREVER, *Neogotisch Geraardsbergen. De realisaties van Louis Bert de l'Arbre*, Gent, 2000.

⁽¹⁶⁾ Afmetingen: 10 x 20 meter. Tijdens de jaren 1950 vinden de *Wolfjes*, de jongste scouts, er een onderkomen.

⁽¹⁷⁾ Interview met Richard Borremans, 2 en 14 december 2011.

⁽¹⁸⁾ Elke venster is 2,30 meter hoog, de breedte van telkens twee vensters met tussenmuur bedraagt 1,34 meter.

ronde muuropeningen langs beide zijden van het centrale venster. De arduinen spitsboogvensters in de zijgevel worden in 1961 uitgetrokken en vervangen door telkens één rechthoekige. Slechts één foto van het nogal duistere interieur zit in het bouwdoossier. Het is een binnenzicht van de achtergevel met groot spitsboogvenster, waar vermoedelijk het altaar heeft gestaan. Het venster zit gevat in een diepe nis, waar - zij het moeilijk te ontwarren - langs de zijmuren fresco's zijn aangebracht. Net als in de hoofdkerk, hebben de binnenmuren een tegellambrisering. Is ook hier Bert De l'Arbre aan het werk geweest? Sommige getuigen herinneren zich zeker nog muurschilderingen. Onderzoek hieromtrent in het Decanaal Archief Sint-Bartholomeus heeft niets opgeleverd. Volgens M. Van Kerckhoven heeft men de kapel in 1923 volledig geschilderd, maar wat is er dan van de muurdecoraties overgebleven? In 1960-1962 wordt dit werk nog eens overgedaan, zijn nieuwe vloeren gelegd en wordt gesproken van *"het afbreken en toemetsen van Hoogzaal"* ⁽¹⁹⁾. In deze periode is van enige parochiale werking geen sprake en liggen de gebouwen er verwaarloosd bij. Pas in 1966 geeft het bisdom de toelating de Congregatiekapel voor andere doeleinden te bestemmen en niet langer voor te behouden voor de eredienst. Een aantal jeugdverenigingen vindt een onderkomen in de diverse lokalen en in de voormalige kapel.

In 1973 wordt *Het Groen Kruiske* opnieuw uitgebouwd tot een volwaardig parochiaal centrum. De lokalen langs de straatzijde worden omgevormd tot vergaderruimtes ⁽²⁰⁾. In 1976 krijgt de oude kapel een grondige facelift en wordt getransformeerd tot polyvalente zaal. Het interieur wordt aangekleed met nieuwe bakstenen binnenmuren en een verlaagd plafond. Onderzoek naar mogelijke muurdecoraties, al dan niet overschilderd, wordt hierdoor bemoeilijkt. Architect Richard Borremans leidt de werkzaamhe-

Zijgevel van de Congregatiekapel met de twaalf spitsboogvensters (1961).

De zijgevel met rechthoekige vensteropeningen (2011). (Foto J. De Ro)

⁽¹⁹⁾ Het prijskaartje van de verbouwing bedraagt 100.582 frank.

⁽²⁰⁾ In 1982 krijgt de straatvleugel een nieuwe voorgevel en wordt verbreed na afbraak van een aanpalende rijwoning.

De achtergevel van de Congregatiekapel (1961).

Het zicht op de achtergevel van de voormalige Congregatiekapel wordt gedeeltelijk ontnomen door recente aanbouw (2011). (Foto J. De Ro)

den maar meent zich niets te herinneren van mogelijke muurfresco's. Het altaar wordt uitgebroken en berust volgens hem thans in de sacristie van de kerk van Nederboelare. Tegen de achtergevel worden bakstenen bijgebouwtjes opgetrokken waarin de keuken en het sanitair zijn ondergebracht.

Enkel de zeldzame getuigen die de kapel vóór de transformatie hebben gezien kunnen ons nog informeren over de vroegere toestand. Zo herinnert André Van Der Kelen zich het oude plafond dat uit een gewelfde houten lambrisering bestond en waarbij een drietal zware dwarsbalken de zijmuren met elkaar verbonden. Dit wordt bevestigd door Albert De Taeye, die enkele plafondtegels moest verwijderen om een grote kerstboom in de zaal te kunnen plaatsen. Achteraan was een klein doksaal dat toegankelijk was via de eerste verdieping van het gebouw langs de straatzijde. ⁽²¹⁾ Een dichtgemetselde deuropening in de buitengevel vormt hiervan nog een zichtbaar bewijs. Een andere getuige is Marc Van Liefveringe, die gewag maakt van muurfresco's.

Onderzoek ter plaatse

Sporen van versieringen van de vroegere Congregatiekapel, thans de *Weverszaal* ⁽²²⁾, treffen we aan boven het verlaagd plafond, waar de daklambrisering nog intact is. De holle bovenruimte is doorspekt met elektrische leidingen. Een vijftal dwarsbalken is onderaan met ingekleurde tandmotieven versierd. In het midden van de houten lambrisering zijn, op regelmatige afstand van elkaar, vijf grote blazoenen geschilderd die gevat zitten in medaillons met helrode banden en zilveren wijnranken. Op elk schild staat steeds een andere afbeelding met een Latijnse tekst

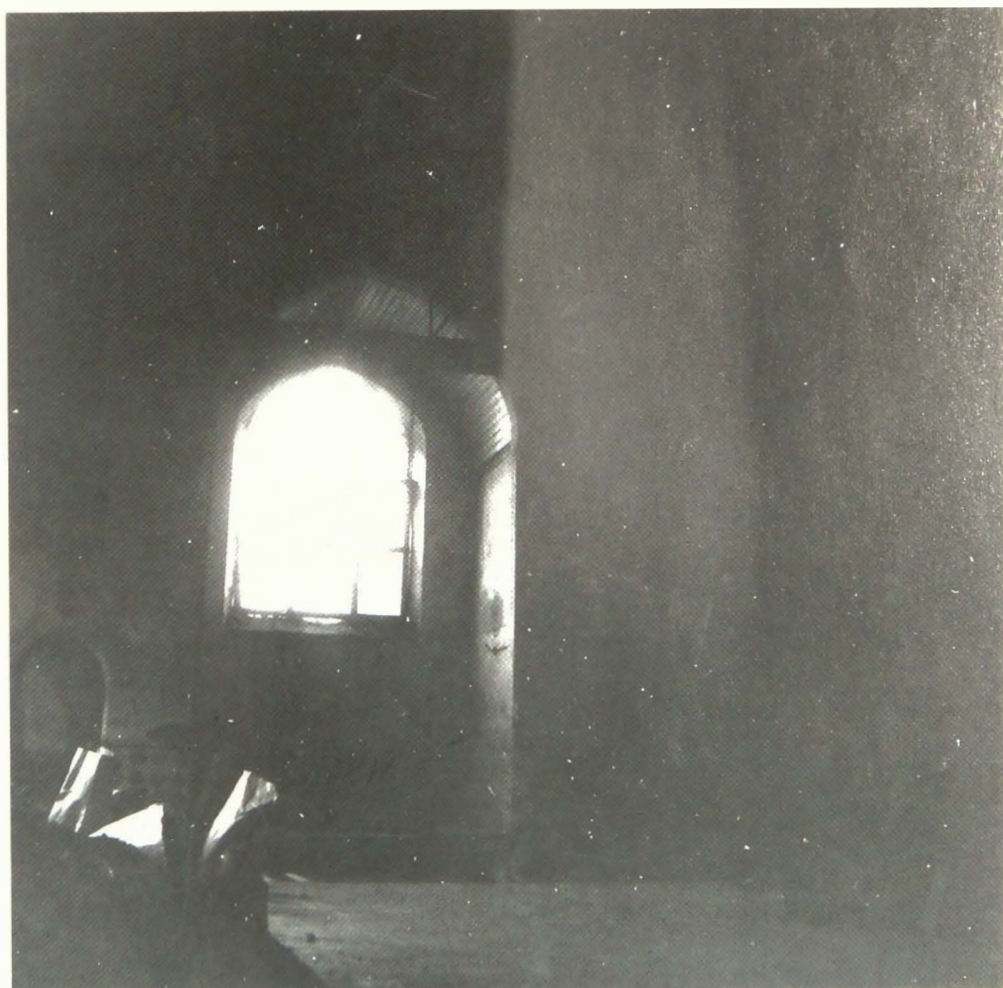
⁽²¹⁾ E-mail van André Van Der Kelen van 26 oktober 2011.

⁽²²⁾ Deze naam zou volgens Johan Scheirlinckx verwijzen naar de Weverijstraat die iets lager evenwijdig loopt met het gebouw.

K.S.A.-jongeren komen samen op het binnenplein achter de Congregatiekapel. De achtergevel van de kapel is tot net onder de spitsboogvenster gewit (1966). (Foto André Van Der Kelen)

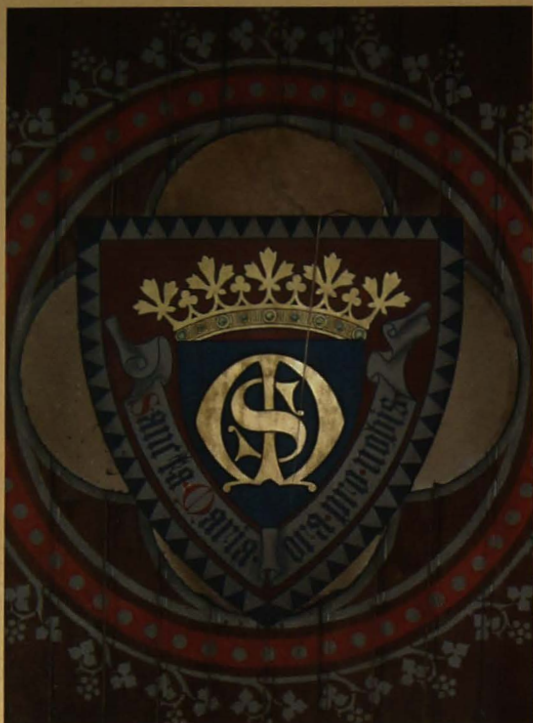
die verwijst naar een heilige: *Sancta Maria ora pro nobis* ("Heilige Maria bid voor ons"), *Lumen in Caelo* ("Het Licht in de Hemel"), *Sancte Aloysi ora pro nobis* ("Heilige Aloysius ⁽²³⁾ bid voor ons"), *In Nomine Domini* ("In Naam van de Heer") en *Sancte Joseph ora pro nobis* ("Heilige Jozef bid voor ons"). Het gebruik van blauw en goud op een donkerrode achtergrond overheerst. De kronen zijn zeer verfijnd uitgewerkt en voorzien van kleine groene smaragden. De uitvoerder van dit decoratiewerk, dat wellicht tijdens het laatste kwart van de 19de eeuw in neogotische stijl is aangebracht, blijft voornamelijk onbekend. Ook hier is dit volgens Martine Pieteraerens nog moeilijk te achterhalen omdat heel vaak met sjablonen is gewerkt zodat van een persoonlijke stijl moeilijk sprake is. De naam van Bert De l'Arbre is hier al meermaals gevallen maar het kan even goed het werk geweest zijn van de gebroeders Janssens uit Nevele. Toch

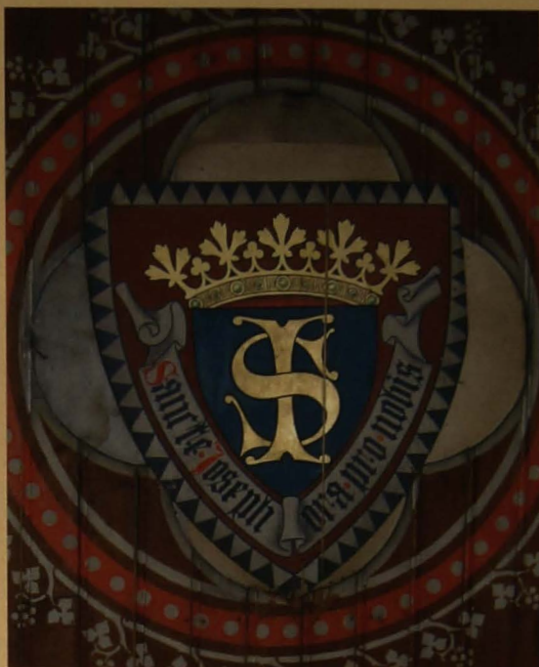
Zicht op het interieur van de Congregatiekapel. De tegellambrisering en muurfresco's zijn door het tegenlicht vaag waarneembaar (1961).

(²³) Beschermheilige van de pestlijders, geldt als symbool van de kuisheid en wordt ook in het bijzonder tegen seksuele verzo-

Boven het verlaagd plafond zijn vijf medaillons op de daklambrisering van de voormalige Congregatiekapel nog aanwezig (2011). (Foto's J. De Ro)

Sancta Maria ora pro nobis ("Heilige Maria bid voor ons").

Sancte Joseph ora pro nobis ("Heilige Jozef bid voor ons")

In Nomine Domini ("In Naam van de Heer")

Sancte Aloysi ora pro nobis ("Heilige Aloysius bid voor ons")

Lumen in Cælo ("Het Licht in de Hemel")

Dwarsbalken zijn versierd met geel-zwarte tandmotieven.

meent ze qua kleurgebruik ditmaal een aanknopingspunt te vinden met de wanddecoraties in de Sint-Bartholomeuskerk. De aanwezigheid van een tegellambrisering ondersteunt deze stelling. ⁽²⁴⁾

Rik Van Damme ziet in deze neogotische medaillons een duidelijke verwijzing naar de illusie van het neothomisme ⁽²⁵⁾ dat de middeleeuwse samenleving de beste formule was om een evenwichtige wereldorde tot stand te brengen op basis van de christelijke principes en onder de hoede van de Kerk. Het geldt als een zuiver paternalistisch gemanipuleerde reactie tegen het oprukkende socialisme, liberalisme, materialisme... enz.. De Kerk vindt bij de nieuwe burgerlijke krachten een bondgenoot zodat ondermeer in de Sint-Lucasscholen teruggesproken wordt naar de vormgeving uit de middeleeuwen en de heraldiek. De cirkels verwijzen naar de zegels die de oorkonden bekrachtigen, terwijl de wijnranken er een christelijk tintje aan geven: de wijn als bron van eeuwig leven in de eucharistie. De driehoek is afgeleid van de heraldische schilden waarop de emblemen van de ridder zijn aangebracht. Het overdadig gebruik van goud is afgeleid van de byzantijnse kunst waar een gouden achtergrond het hemelse symboliseert. De tekening is zeer koel en rechtlijnig zoals de boodschap van de Kerk en haar symbolen: Maria, Jozef en Aloysius. ⁽²⁶⁾

Nabeschouwing

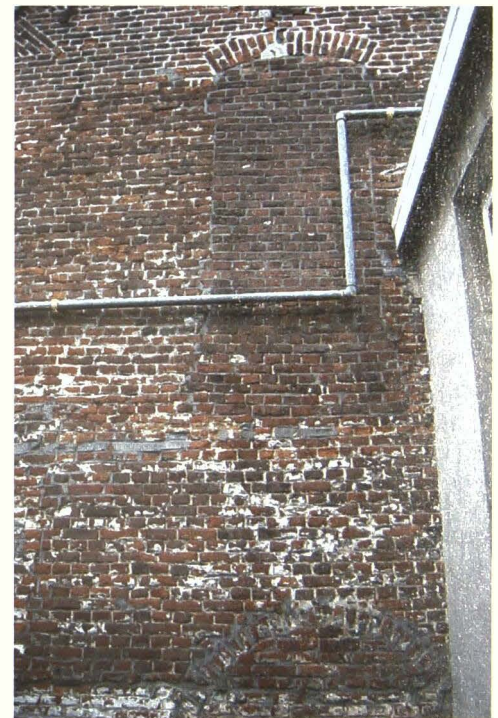
Zowel de bouwheer, de eerste bewoners als het gebruik van het oorspronkelijk gebouw in de Denderstraat, dat vanaf medio 18de eeuw

Zicht op de zogenaamde 'weverijzaal'. Niets wijst nog op de vroegere toestand als neogotische kapel (2011). (Foto J. De Ro)

als toneelzaal van de Thaboristen heeft gefungeerd, blijven onbekend. Een grondig onderzoek van zowel archivalia als van bouwhistorische elementen ter plaatse dringt zich op. In de 19de eeuw krijgt de site meerdere functies toebedeeld, maar vanaf 1876 tot op heden is het een parochiaal centrum. De oude toneelzaal heeft quasi een eeuw lang dienst gedaan als Congregatiekapel met, net als de meeste bidplaatsen in Geraardsbergen, een neogotische aankleding. De functiewijzigingen vanaf de jaren 1950 hebben er voor gezorgd dat de meeste sporen uit deze periode zijn uitgewist of verborgen. Hiermee is ook elke kans gemist om deze neogotische kapel te herwaarderen en als monument te beschermen.

Jacques DE RO

Doorgangen vanuit het gebouw langs de straat naar de Congregatiekapel zijn dichtgemetseld (2011). (foto J. De Ro)

kingen aangeroepen.

⁽²⁴⁾ E-mail van Martine Pieteraerens, 16 december 2011.

⁽²⁵⁾ Het *neothomisme* bestudeert de filosofie en theologie van Thomas van Aquino, met inachtneming van moderne wetenschappelijke kennis, een onderdeel van de neoscholastiek.

⁽²⁶⁾ Met dank aan Rik Van Damme voor zijn visie op de ontdekte neogotische medaillons (e-mail van 28 november 2011).